

“Sana yetimleri soruyorlar. De ki “Onları eğitip yetiştirmek en iyisidir; eğer onlarla karışıp kaynaşırsanız onlar sizin kardeşlerinizdir!” Allah kimin ifsat edici, kimin de ıslah edici bir niyete sahip olduğunu çok iyi bilir! Allah isteseydi sizin işinizi çıkmaza sokabilirdi. Muhakkak ki Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapar.”

(Bakara, 2/220)

L- YETİM VE KİMSESİZLERLE İLİŞKİLERDE ÂDÂB

Çoğu zaman toplumun huzurunu bozan, ictimâî tesanüd ve refaha gölge düşürenler, cemiyet içerisinde sorumsuzca davranan ve ne yaptığını bilmeyen sahipsiz, eğitimsiz kişilerdir.

Yetim, Arapçada tek, seçkin ve emsalsiz anlamındadır. “Dürretün yetimetün”, emsalsiz bir inci demektir. Erkek olsun kız olsun, henüz büluğ/yetişkinlik çağına ermeden, babası ölmüş çocuklara yetim denir.¹ Yetişkinlik çağına girdikten sonra, Ebû Hanife’ye göre 18 yaşına bastıktan sonra ona artık yetim denilmez. Dul kadına da *yetime* tabir edilir.²

Yetimler, babalarını kaybetmiş kimseler olarak zayıf ve başkalarının himâyesine muhtaç çocuklardır. Onlar, sosyal hayatın istenmeyen, fakat kaçınılmaz gerçekleridir. Mutlaka özel ya da tüzel kişilerin, şefkat eline; eğitim ve öğretim yoluyla ıslah edilmelerine muhtaçtırlar. Kendilerine sahip çıkılmaması ve ıslah edilmemeleri hem kamu vicdanı için bir yük hem de cemiyet için son derece zararlı sonuçlar doğurabilirdi. O sebeple hangi çağda olursa olsun, Allah’a ve ahiret gününe iman eden mü’minlerin, yetimlere şefkat ellerini uzatmaları ve onların mallarından yararlanmak yerine, kendi evlâtları gibi sahip çıkıp yetiştirip hayata hazırlamaları dini ve sosyal yükümlülükleridir!

¹ Râğıb, *el-Müfredât*, s. 845.

² Âsım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, IV/537.

Ağırlıklı olarak aile hukukuna dair düzenlemelerin yer aldığı Ni-
sa suresinin ilk on âyeti, yetimler hukuku ile ilgilidir.

Bu sure, hicretin üçüncü yılında yapılan Uhut savaşından sonra
pasajlar hâlinde indirilmeğe başlanmıştır. Bu savaşta 72 Müslüman
şehit edilmiş, onlardan geriye çok sayıda dul eş ve yetim çocuk kal-
mıştır. Tabîî olarak yakınları, kendi dul ve yetimlerine sahip çıkmış-
lardır. Bilhassa hicret edip de Medine'de yakını olmayan dul kadın-
larla yetim çocuklar ise hem sahipsiz hem de muhtaç durumdadırlar.
O devirde ve o toplumda erkek, ailesinin korunması, geçiminin te-
mini ve çocuklarının eğitilip yetiştirilmesi hususunda yegâne sosyal
güvencesiydi. Denilebilir ki ailenin, babadan başka hiç bir sosyal gü-
vencesi yoktu. Müslümanlar arasında kimsesizleri barındıracak; ye-
timlere, fakirlere, yoksullara, yolculara yardım elini uzatacak sosyal
kurumlar ise, henüz oluşum safhasındadırlar.

Bu cümleden olarak, İslam'da, ikinci, üçüncü, dördüncü eşten
söz eden ayetleri, kimin kaç kadınla evleneceğini belirlemek için de-
ğil, daha ziyade yetimler hukuku; özellikle de yetim kızların o güne
dek pek dikkat edilmeyen hukukunu korumak için indirilmişlerdir.
Miras taksimi de ilk defa bu sure ile gündeme gelmiştir. İleride bu
konuya tekrar dönülecektir.

Allah Teâlâ, vahyin başlangıcından beri Kur'an-ı Kerim'inde ve
muhtelif surelerde yetim ve kimsesiz çocukları korumayı, onların
eğitim ve öğretilmeleriyle ilgilenmeyi; bilhassa "onları hor ve hakir
görmemeyi, azarlamamayı..."³ mü'minlere emretmekte ve şöyle bu-
yurmaktadır:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْتَبْتَكُمْ إِنْ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

*"Sana yetimleri soruyorlar. De ki "Onları eğitip yetiştirmek en iyi-
sidir; eğer onlarla karışıp kaynaşırsanız onlar sizin kardeşlerinizdir!"
Allah kimin ifsat edici, kimin de ıslah edici bir niyete sahip olduğunu
çok iyi bilir! Allah isteseydi sizin işinizi çıkmaza sokabilirdi. Muhakkak
ki Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapar."*⁴

Nakledilen rivayetlere göre, cahiliye devrinde birçok kimse ye-
timlerin mal ve servetlerinden faydalanmayı âdet haline getirmiş-
lerdi. Niceleri de yetim kızları, malları sebebiyle, ya kendilerine ya-

³ Duha, 93/9.

⁴ Bakara, 2/220.

hut da oğullarına nikâhlıyorlardı.⁵ Öyleleri de vardı ki, koruyucusu olmadığından, malına sahip çıkıp başkalarına gitmesine mani olmak için yetim kızları elleri altında tutuyorlar; kendileri evlenmediği gibi başkalarıyla evlenmelerine de mani oluyorlardı. Üstelik o zavallılarla hüsn-i muâşeretinde bulunmuyor, kötü bir biçimde kullanıyorlardı.⁶ İşte bu ve benzeri üzücü hadiseler sebebiyle Allah Teâlâ şu âyetiyle kişilerin akrabalık duygusuna ve vicdanlarına hitap ederek bu muameleyle son vermek istedi:

إِنَّ الدِّينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا

“Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, ancak karınlarına ateş doldurmaktadırlar; ayrıca onlar çulğın bir ateşe gireceklerdir de!”⁷

Bu âyet-i kerîmesiyle Allah Teâlâ, cahiliyye devrindeyken yapageldikleri bu gibi kötü âdetten mü'minleri men etti. Böylelikle, akıl ve yaş itibarıyla kendi malına sahip olamayacak durumda olan zayıf insanları diğerlerinin zulüm ve haksızlığına karşı koruma altına aldı.

Bu ve benzeri âyet-i kerîmeler nâzil olunca mü'minler, yetimlerin mallarını yanlarına almaktan, kendi mallarına katmaktan, murakabe etmekten, onların iş ve durumlarını düzene koymaktan çekinip vazgeçme eğilimi gösterdiler. Bu durum ise yetimlerin aleyhine oluyor, geçim ve yaşayışları gittikçe kötüleşiyordu. Yetimlerin vaziyetlerinin fenalaşması da mü'minlerin ağırına gidiyor, fakat şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Çünkü mallarını, kendi mallarına katıp işleriyle meşgul olacak olsalar, Allah'ın tehdidinden korkuyorlardı. Onları kendi hallerine terkedip ilgilenmeseler, yetimler başıboş bir halde kalacaklar ve geçimleri güçleşecekti. Velhasıl iyice şaşırmışlardı. Sahabe-i Kiram, zaman zaman bu durumu Rasûlullah'a (sav) açıp ne yapacaklarını soruyorlardı. Rahmân ve Rahîm olan Yüce Mevlâ Nisa suresindeki âyet-i kerîmeleri inzal etmek suretiyle⁸ sosyal ve ahlaki bir soruna muazzam bir çözüm getirmiş oldu. Bu ayetlerle, yetimlerle yakından ilgilenilmesi, onların güzel ahlak, edep ve fazilet sahibi birer kişi olarak eğitilip yetiştirilmeleri ve topluma faydalı birer birey olarak katılmaları mü'minlere emredildi.⁹ Çünkü onların kendileri ve malları korunmayacak olursa malları telef olacak, ticaret yoluyla nemâlandırılmazsa bir gelir getirmeyecek,

⁵ Râzî, *Tefsîru Kebir*, VI/50; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/1283.

⁶ Elmalılı, *a.g.e.*, II/1283.

⁷ Nîsâ, 4/ 9.

⁸ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, VI/150.

⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, VI/51.

kendileriyle yakından ilgilenilmediği takdirde cemiyete câhil, kaba ve zararlı birer birey olarak katılacaklar; her biri ictimâî bünyenin birer belâsı hâline geleceklerdi. İşte bu ve benzeri nedenlerle Allah Teâlâ, âkil-bâliğ oluncaya kadar yetimlerin, kendileri ve mallarıyla ilgilenilmesini; bülûğ çağına erip kendi kendisini yönetebilecek, mallarına sahip olacak yetişkinliğe eriştiklerinde de malları kendilerine verilip serbest bırakılmalarını istemiştir.

Müminlerin bir sorunu daha vardı. Yetimlerin mallarını kendi mallarına kattıkları zaman, acaba onların mallarından yiyebilirler miydi? Nisa suresinin altıncı âyetinin, bilhassa son bölümü bu soruya cevabı teşkil etmekteydi:

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ

“...zengin olan yetimin malına karşı iffetli davransın, fakir olanlar ise, örfe uygun ölçüde ondan yesinler...”

Kur'an-ı Kerimde *maruf* veya *örf* genel bir ifade ile aklın ve vicdanın makul gördüğü, şer-i şerîfin de benimseyip onayladığı söz, iş ve davranışlar hakkında kullanılan bir tabirdir.

Demek ki, ihtiyacı olmayan kişi, iffetli davranır yanında himayesine aldığı yetimin malından hiç yemezse kendisi için çok iyi olur. Ama ihtiyacı varsa *örf/ma'ruf* sınırını aşmamalıdır.

Eğer örfe riayet etmez veya haksız yere hem de, nasıl olsa bir gün bu mal benden gidecektir, diyerek acele ile yetimin malını yemeye kalkışacak olursa, her halde bu kişi, yaptığı uyarıları sebebiyle Allah'dan çekinmelidir.

Bazı âlimlerimiz demişlerdi ki: Yetimin velisi durumunda olan kimse şayet zengin ise, bu işi Allah'ın bir emri olarak yapar ve karşılık olarak ücret de talep etmez. Çünkü vâcip olan bir amel için ücret istemek câiz değildir. Yok eğer fakir ise, yukarıda da geçtiği üzere, ihtiyacı kadar yetimin malından yer ve durumu düzelince de ne yemişse aynen öder. Ödeyemeyecek durumda olursa yetimle helâlleşir gider. Hattâ Mücâhid demiştir ki: “Velî fakir ise ma'rûf vechile yer, sonradan ödemesi de gerekmez.”¹⁰

Allah Teâlâ, bir de yetimler gelişme çağına iken onların malları ile ilişkilerinin bulunması hakkında velilerine şöyle buyurmuştur:

¹⁰ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, VI/52. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I/257. “Zengin olan yetimin malına karşı iffetli davransın. Fakir ise ma'rûf vechile yiyebilir.”

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

*“Yetişkinlik çağına girinceye kadar yetimleri zaman zaman deneyin! Kendilerinde yetişkinlik alâmetlerini gördüğünüzde mallarını kendilerine hemen verin...”*¹¹

Bizim de yetimlerin de gerçek sahibi olan Allah Teâlâ buyuruyor ki: Yetimleri, kendi evlâtlarınız gibi eğitin, öğretin, koruyup gözetip hayata hazırlayın. Hatta yaş ve kavrayış düzeylerine göre zaman zaman onları, mallarını tanıma, kullanma, geliştirme ve ticaret yapma gibi sosyal ve ticari hayat ile ilgili konularda deneyerek bilgi ve tecrübe sahibi yapmaya çalışın; yetişkinlik düzeyine eriştiklerini hissettiğiniz an mallarını kendilerine teslim edin!

Kendilerinde yetişkinlik alametlerini gördünüz ve artık mallarına sahip olabileceklerine ve kendi ayakları üzerine durabileceklerine kesin kanaat getirdiniz... Sakın ha, kendisi yanımdan, malı da elimden gidecek diyerek acele ile bir şeyler yemeye kalkışmayın! Zira Yetimin gerçek sahibi olan Allah sizi bundan menetmektedir:

وَلَا تَأْكُلُوها إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا

*“Büyüyorlar...” diyerek, yetimin malını savurganlıkla ve acele ile yemeye kalkışmayın!...”*¹²

Hamisi bulunduğunuz ve Yüce Allah’ın da mallarını size emanet olarak teslim ettiği yetiminizi, malları ile ilgili yetiştirme çabalarınıza rağmen, en son denemenizde, hala kendisinde bir yetişkinlik alameti göremediyseniz, yaşı kaç olursa olsun telef edeceğini düşünerek ona malını vermeyin, kendi malınız gibi korumaya devam edin. Ama malından kendisini yararlandırmayı da ihmal etmeyin:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

*“Allah’ın sizin yönetiminize bırakmış olduğu mallarınızı, henüz kendilerinde yetişkinlik alâmetlerini görmediğiniz çocuklara vermeyin; fakat ondan onlara yedin, giydirin ve güzel söz söyleyin.”*¹³

Bu ayette *sefih* kelimesinin çoğulu olan *süfehâ*’dan maksat, henüz rüşdüne/olgunluğa ermemiş, temyiz kudretine sahip olmamış,

¹¹ Nisa, 4/6.

¹² Nisa, 4/6.

¹³ Nisa, 4/5.

hayatı yeterince tanımamış, dolayısıyla malını görüp gözetme ve değerlendirmeye kabiliyetini ispat edememiş yetim çocuklardır.¹⁴

Yetime mallarını teslim ederken, yalnız kendi doğruluk, dürüstlük ve hakkaniyetinize güvenmeyin! Mutlaka iki şahidin huzurunda mallarını teslim edin; bu sizin için daha iyi olur:

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

“...her ne kadar hesaba çekici olarak Allah yetse de siz yine de mallarını kendilerine teslim ederken yanlarında şahit bulundurun!”¹⁵

1. Yetime Sahip Çıkılmalı

Bu âyet-i kerîmelerden anlaşılıyor ki, yetime sahip çıkmak ve ikram etmek gerekir, horlamak değil. Ayrıca yetim ve güçsüz insanların toplum içerisinde yaşayabilmeleri ve varlıklarını muhafaza edebilmeleri için onların haklarını korumak, mal ve canlarını koruma altına almak insânî sosyal bir vecibedir. Zayıf ve kimsesiz olduğu için bir çocuğu hor ve hakir görmek bir mü'mine asla yakışmaz. Aksine çeşitli musibetlere sebep olabilir. Meselâ Allah Teâlâ Fecr sûresinde insanların başına gelen musibetlere bir sebep olarak: “yetime ikram etmiyorlardı”¹⁶ yani: Allah’ın kendilerine verdiği zenginlikleriyle yetimlere iyilik ve ihsanda bulunmuyorlar. Onların hâl ve durumlarını soruşturup (sıkıntılarını gidermiyorlar)”¹⁷; aksine onlara iyilik ve yardımı terk ediyorlar, buyurmuş, başlarına gelen sıkıntıların sebeplerinden birinin de yetimlere karşı lâkayt davranmaları olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Rasûlullah (sav): “Yetimin kefâletini üzerine alanla ben, kıyamet gününde şöyle birbirimize yakınız” buyurmuş, orta parmağı ile yanındakini birleştirmek suretiyle Müslümanları, yetimlere karşı iyiliğe teşvik etmiştir.¹⁸

2. Yetime İyilik Edilmeli

Yetimlere iyilik etmek, onları yedirip doyurmak ve benzeri iyiliklerle memnun etmek¹⁹ her Müslüman için önemli bir muâşeret kaidesidir ve görevdir. Bu kaide yerine getirilirken dikkat edilmesi ge-

¹⁴ Krş. Bakara, 2/13; Buradaki süfefa, kesinlikle, bazılarının ayete maksadını aşan bir mana yükleyerek uydurdıkları “akılsız, beyinsiz, alçak kadınlar” anlamında değildir!

¹⁵ Nisa, 4/6.

¹⁶ Fecr, 89/17.

¹⁷ Zemahşerî, Keşşâf, IV/252; Ebu’s-Suud, el-İrşâd, IX/157; Hâzin, el-Lübab, IV/378.

¹⁸ Buhârî, Edeb, VII/76.

¹⁹ Bursavî, Rûhu’l-Beyân, X/429.

reken bir konu da: onlara yapılan iyiliklerin ancak Allah rızâsı için yapıldığını düşünüp ikramda kusur işlememektir. Bunun için de ikram edilen kimse kim olursa olsun, nihayet o da bir insandır. Onu hakir görmemek, malın iyisinden vermek, severek ve başını okşayarak vermek gerekir. Çünkü Allah Teâlâ Dehr/İnsan sûresinde:

وَيُطْعَمُونَ عَلَىٰ حَيْهٍ مَّسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا. إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا. إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا.

“Allah’ın kulları, sevdikleri yiyecekleri yoksula, yetime ve esire yedirir ve şöyle derler: “Biz sizi sırf Allah rızası için doyuruyoruz ve sizden hiçbir karşılık, hatta teşekkür bile beklemiyoruz.. Şüphesiz biz, Rabb’imizden; kasvetli ve çetin bir günün şerrinden korkmaktayız.”²⁰

“Sevdikleri yiyecekleri” veya “sevmelerine rağmen...” kendi yiyeceklerini, bilhassa muhtaç olanlara, hem de seve seve vermek ne kadar güzel bir şey; hem de açları ve bakıma muhtaç olanları yedirip doyurmaktan zevk almak, her mü’min için gerçekten gıpta edilecek bir erdem olsa gerek.

3. İyilikten Dolayı Kimseden Teşekkür Beklenmemeli

“Başkaları malını kıskanırken, yetimleri itip kakarken, ‘Benim malımda ne hakkı var?’ derken, Müslüman niçin hem de malının en iyisini ve haz duyarak kimsesizlere ve muhtaçlara yediriyor?” diyenler olabilir. Böyle bir cömertliğin mahiyetini idrak edemeyenler Cenab-ı Allah’ın şu uyarısına iyice kulak verip dinlemelidirler:

“İyilik, yüzlerinizi doğu ya da batıya çevirmeniz değildir. Gerçek iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere iman eden; sevdiği malından akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilenenlere ve köle azat etmek üzere seve seve veren; namazı ikame eden, zekâtı veren, söz verdiklerinde sözlerini noksansız yerine getiren, zor ve sıkıntılı günlerinde, özellikle musibet anında sabreden kimselerin yaptıklarıdır. Doğru söyleyenler işte bunlardır; gerçek muttakiler de bunlardır.”²¹

Yine onlar Yüce Rablerinin şu fermanını da iyi bilmektedirler: “Sevdiğiniz şeyden Allah yolunda harcamadığınız sürece, gerçek erdeme erişemezsiniz! Harcadığınız her şeyi de Allah bilir...”²²

²⁰ İnsan, 76/8-10.

²¹ Bkz. Bakara, 2/177.

²² Âl-i İmran, 3/92.

Bu yüzden erdemli ve muttaki mü'minler ihtiyaç sahiplerine mallarından verirken mutlaka sevdiklerinden verirler, sevmedikleri şeyi değil.²³

Onlar, Allah'ın rızasını her şeyin önünde tutar ve verdiklerinin nicelik ve niteliğiyle birlikte ihtiyaç sahibinin ihtiyacına bakarlar.²⁴

Allah'tan başka hiç kimseden, hiç bir şey, hatta teşekkür dahi beklemezler.²⁵ Evet, teşekkür dahi! Zira onlar bilirler ki, böyle bir beklenti ihlasa zarar verebilir.

4. Yetim Kızlar Meselesi

Yukarıda da söylemiştik. "Taaddüdü zevcat" tabir edilen birden fazla kadınla evlenme meselesi, Kur'an'da kimin, kaç kadınla evleneceği meselesi değil, aniden ortaya çıkan ve yeni bir hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulan önemli bir sorunun halli meselesidir.

Şöyle ki, Uhut savaşından 72 Müslüman şehit edilmiş, onlardan geriye çok sayıda dul eş ve yetim çocuk kalmıştır. Hala ailenin reisi koca/baba, ailenin korunması, geçiminin temini ve çocukların eğitilip yetiştirilmesi hususunda yegâne sosyal güvencedir. Müslümanlar arasında kimsesizleri barındıracak; yetimlere, fakirlere, yoksullara, yolculara yardım elini uzatacak sosyal kurumlar henüz ortada yoktur. İşte böyle bir ortamda İslam'da yetimler hukuku, evliliğin dört kadınla sınırlandırılması, miras taksimi gibi yasalar ister istemez gündeme gelip oturmuştur.

Bu toplumda, yetim kız çocuklarının erkek çocuklarından farklı bir durumu vardır. Sahipsiz bulup nikâh atmak; böylece güzelse kendisine, hem de beleşten; zengin bir babanın çocuğuysa malına sahip olmak rağbettedir.

Allah Teâlâ bu gayr-i insani adeti ortadan kaldırmak ve hala Müslümanlar arasında aynı şekilde düşünenler varsa onların da kendilerine bir çekidüzen vermelerini sağlamak için Nisa suresinin ilk pasajını indirdi ve ilk âyetinde de şöyle bir uyarıda bulundu:

*"Ey İnsanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan; ondan eşini var eden ve bu ikisinden de pek çok erkekler ve kadınlar meydana getiren Rabb'inize karşı gelmekten sakının! "Allah aşkına!" diyerek birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının ve akraba haklarını gözetin! Muhakkak ki Allah'ın gözü üzerinizdedir!"*²⁶

²³ Bakara, 2/267.

²⁴ Bkz. Bakara, 2/177; Âl-i İmran, 3/92; Haşr, 59/9; Beled, 90/11-17.

²⁵ Leyl, 92/19-21.

²⁶ Nisa, 4/1.

Bu ayet renk, ırk, cins, dil ve milliyet farklılığına rağmen bütün insanların aynı kökten geldiklerine; insan olarak ortak niteliklere sahip olduklarına ve mutlaka birbirlerine karşı yükümlülük ve sorumluluklarının bulunduğuna dikkat çekmektedir. Köken birliğine rağmen soy ve akrabalık kültürünün oluşup yaygın hâle gelmesi de dikkatlere arz edilmektedir.

5. Allah'ın Uyarısına Kulak Vermeli

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعْوَلُوا

“Eğer yetim kızlara âdil davranmayacağınızdan endişeniz varsa²⁷, sizin için uygun olan kadınlardan istediğinizi ikinci, üçüncü, dördüncü²⁸ eş olarak nikâhlayabilirsiniz. Onlar arasında da adaleti²⁹ uygulamayacağınızdan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ ellerinizin malik olduğuyla yetinin! Haktan sapmaktansa böylesi daha hayırlıdır!” Yani, yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde mehirlerinin tam olarak verilmesi ve kadınlar arasında gecelerin taksimi/kasm ve yeme, içme, giyme, barınma gibi maddî ve fizikî ihtiyaçlarının karşılanmasında kendinizden endişe ediyor ve ben ikinci eş aldığım takdirde onların arasında hakkaniyete ve adalete riayet edemem diyorsanız, bir tane ile yetinin veya yetim kız çocuklarıyla hiç ilgilenmeyin!³⁰ Uhut savaşında kocası şehit olmuş olan kadınlardan, kendinize uygun bulduğunuzu, bir hanımınız varsa ikinci eş, iki hanımınız varsa üçüncü eş olarak alınız.

Yine de haktan sapmaktansa;

²⁷ Ayetteki *Kıst*, eşit bölmek, eşit parçalara ayırmak, parçalar arasında hakkı gözetmek, hakkaniyete ve eşitliğe riayet etmek, haktan ve eşitlikten sapmamak demektir.

²⁸ *Mesnâ*, (çoğ. *mesanisenâ/yesnû* fiilindendir; eğdi, dürdü, üst üste koydu, içinde gizledi; birin yanına geldi ikincisi, ikinin yanına geldi üçüncüsü oldu, bir işi yaptı sonra ona ikincisini ekledi (sennâ iki yaptı, ikiledi); övdü, medh etti, (Krş. Hicr, 15/87; Zümer, 39/23 bir şeyden alıyordu, engelledi gibi manalara gelmektedir. Birin yanına gelip onu tek olmaktan çıkarmak; biri iki, ikiyi üç, üçü dört... yapmak anlamındadır. Denir ki bir daha alıp onu iki yaptım; onun yanına vardım ikincisi oldum; ona kendisiyle iki olacağı şeyi ekledim. Allah: “*Mesna ve sülâse ve ruba'a...*” demiştir, (Bkz. Rağıb, *Müfredat*, s. 82 yani bir eşi olan ikinci, iki eşi olan üçüncü, üç eşi olan bir daha alıp dördüncüsü ile evlensin demektir.

²⁹ *Adalet*, söz ve davranışlarda doğru olmak, hüküm verirken azamî ölçüde hakkaniyet ve eşitlik ilkesine dikkat etmek, orta yoldan ayrılmamak; düzen, denge, eşitlik ve orta yol gibi manalara gelmektedir. Yani kadınlar arasında sevgi, saygı, ilgi vb. aslı ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda eşit davranmak, birine diğerinden daha fazla vermemek demektir. Burada adalet, kayıtsız şartsız adalet, yani mutlak adalet anlamında kullanılmıştır. (Krş, Nisa, 4/129)

³⁰ Buradaki adaletin niteliği hakkında bkz. Nisa, 4/127.

ذٰلِكَ اٰذَنِيْ اَلَّا تَعُوْلُوْا

Evet, “...haktan sapmaktansa, bir tanesiyle yetinmeniz sizin için daha hayırlı olur.”³¹

Hasıl-ı kelam; bir yetimi gören mü'min, Allah'ın sevgili Nebisi Hz. Muhammed(sav)'in de yetim olduğunu hatırlamalı ve şu ayetleri zihninde somut bir biçimde canlandıramaya çalışmalıdır:

“...Nitekim O, seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı? Seni, ne yapacağını bilmez hâlde görüp yol göstermedi mi? Seni muhtaç hâlde bulup ihtiyaçlarını gidermedi mi? O hâlde sakın ha, yetimi incitme! Dileneni azarlayıp gücendirme. Rabb'inin lutfettiği nimete gelince, ondan da sürekli olarak bahset!”³²

Gelin bir de biz düşünelim ve diyelim ki: Ben bir yetime sahip çıkarsam, Allah'ın Rasûlü'ne de sahip çıkmış olurum. Ona ikramda bulunursam yetimlerin biricik incisi Allah'ın yetimine de ikramda bulunmuş olurum. Okşadığım saçlar herhangi bir yetimin değil, Hz. Muhammed(sav)'in saçları olmalıdır. Özen gösterip sevdiğim, malına sahip çıkıp nemalandırdığım, kendisini binbir itina ile eğitip hayata hazırlamaya çalıştığım herhangi birisinin yetimi değil benim Peygamberim'dir.

Ve geri dönüp diyelim ki: Ey Müslüman! Sen bir yetimi nasıl sevmeyebilirsin? Senin Peygamberin de yetimdi! Sen çaresiz bir yavruyu kendi haline nasıl terk edebilirsin? Senin Peygamberin de çaresizdi! Sen, kimsesizlerin sahibi Allah'ı unutup da o kimsesizi nasıl itip kakabilirsin? Sen, Peygamberinin de itilip kakılmasına razı olabilir misin? Peygamberinin azarlanıp üzülmekten mutluluk duyar mısın? O halde yetimleri sev, onların üzerlerine merhamet kanatlarını ger ve sıkıntılarını gidermek suretiyle gönüllerini hoşnut etmeye çalış!

Gördün ya, Yüce Mevlası biricik inci tanesini alıp bağrına bastı. Ona yol gösterdi. Tüm ihtiyaçlarını karşıladı. Onu güzel bir biçimde eğitip yetiştirdi. Sonunda onu insanlık âlemine rahmet olarak gönderdi.

Tüm Müslümanlar onunla İslam'ı tanıdı, onun vasıtasıyla Kur'anı öğrendi ve ona uyararak doğru yolu buldu ve cehennemden uzaklaşma çabası içerisine girdi.

³¹ Nisa, 4/3.

³² Duha, 93/ 6-11.

Belki de nice yetimler, kendileriyle ilgilenenler sebebiyle insanlık âlemine hizmet etmiştir. Olabilir ki, senin ilgileneceğin yetim de aynı yolda insanlara pek çok hizmette bulunacaktır.

Sözün özü, yetime karşı şefkatli bir baba gibi ol! Onu, asla hor, hakir ve zelil görme! Hiç kimse sahip çıkmasa da, mutlaka onun üzerinden elini çekmeyen Yüce Rabbi var.³³

Bir de İbn Mes'ud'un sözüne uy ve "*Sakın ha, herhangi bir yetimin yüzüne tehdit dolu asık bir suratla bakma, yüzünü ekşitme de.*"³⁴

İnsanların, sırtlanları geçmişcesine birbirini kırıp yok ettiği şu dünyada o kadar çok yetim var ki; gel bir tanesine de sen sahip çık; en yakınından akrabandan birisini Allah için okut ve hayata iyi bir insan olarak hazırla.

³³ İbn Kesir, *Tefsîr*, IV/523.

³⁴ Zemahşeri, *Keşşaf*, IV/265; Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, XXX/219; Bursavî, *Rûhu'l-Beyân*, X/459.